

de Zelfzwichter

2015 / 3

De Kievit: voormalige oliemolen
Op de bres voor de molen van Adorp
De molenmuis in Slochteren

de Zelfzwichter

Jaargang 19, nummer 3
oktober 2015
ISSN 1877-7732
Losse nummers: 4 euro plus porto

De Zelfzwichter is het kwartaalblad van
HET GRONINGER MOLENHUIS.
Het blad verschijnt in de maanden maart,
juni, oktober en december.
Donateurs van de Stichting Het Groninger
Molenhuis ontvangen het blad automatisch.

DONATIES
Minimaal 20 euro per jaar

Het Groninger Molenhuis
Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen
(050) 313 00 52
info@groningermolenhuis.nl
www.groningermolenhuis.nl
Rekeningnummer: NL32 TRIO 0784 8534 28

REDACTIE
Tineke de Danschutter, Johan van Dijk,
Janneke Harmsma, Jan Kugel
eindredacteur
Thea Pol
pol@erfgoedpartners.nl

Aan dit nummer werkten mee:
Herman Bink, Jan Danes, Anna van der Molen
Anne Wieringa

De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden artikelen in te korten en/of
aan te passen. Overname van artikelen is
eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

<i>Vormgevingsconcept</i>	Dineke Buist
<i>Opmaak</i>	Bert Holtkamp
<i>Drukwerk</i>	Drukkerij Tienkamp
<i>Oplage</i>	700 exemplaren
<i>Sluitingsdatum</i>	
<i>kopij 2015/4</i>	27 oktober 2015

OMSLAG-thema 2015: Industriemolens
Molenaars Oege Lesman (links) en Janko Doornbos op de
stelling van molen De Kievit in Grijpskerk.

Foto's: (voorkant en achterkant) Jelte Oosterhuis
Achtergrond: houtzaagmolen Fram in Woltersum
AutoCAD-tekening: Anne Wieringa

Voorpagina's 2015:
Industriemolens

- 3 De Kievit als voormalige oliemolen
- 6 Op de bres voor de molen van Adorp
- 9 Erfgoedschatten van Slochteren
- 13 Erfgoeddag 2015: de rijkdom van het Groninger
erfgoed bij de Waddenkust
- 14 Museale molenvondst
- 16 Molenonderhoud
- 19 Verrassende molenfoto
- 21 Ander molennieuws

Het Groninger Molenarchief is gevestigd
in het Groninger Molenhuis
Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen
(050) 313 00 52
(geopend maandag t/m woensdag)
molenarchief@groningermolenhuis.nl

KORENMOLEN STEL'S MEULN TE HARKSTEDE
MARTIJN SCHOLTENS

Zelfzwichter

Een wieksysteem met kleppen die automatisch
openen en sluiten afhankelijk van de wisselende
windkracht. Eén van de verbeteringen ten
opzichte van de oudhollandse zeilwieken.

Oliemolens: De Kievit als voormalige oliemolen

In 2015 besteedt de Zelfzwichter aandacht aan industriemolens en hun vele verschijningsvormen. Alle molens met een ander doel dan het bemalen van een polder kunnen tot de industriemolens worden gerekend. De korenmolens en de pelmolens zijn de revue al gepasseerd. In dit derde nummer wordt de oliemolen onder de loep genomen. Centraal staat molen De Kievit in Grijpskerk, nu een korenmolen, maar een molen die zijn loopbaan ooit begonnen is als oliemolen. Zelfzwichterredacteur Johan van Dijk reisde af naar het Westerkwartier voor een gesprek met vrijwillige molenaars Oege Lesman en Janko Doornbos.

De verdwenen oliemolens

Aan het einde van de 16e eeuw werd de eerste oliemolen in Nederland gebouwd. Kort na 1600 verschenen er meer oliemolens in de Republiek, met name in de Zaanstreek. Ook de provincie Groningen heeft in de loop der tijd heel wat oliemolens gekend. In onze provincie zijn tegenwoordig geen bedrijfsvaardige oliemolens meer te vinden, maar nog wel wat restanten van oliemolens die al lang buiten bedrijf zijn. Ver hoeven we niet te reizen voor een authentieke oliemolen: Woldzigt in Roderwolde ligt slechts enkele kilometers van de grens tussen Groningen en Drenthe.

In gesprek met de mulders

Janko Doornbos was jarenlang vrijwillig molenaar op de al eerder aangehaalde Woldzigt en mag gerust een expert genoemd worden op het gebied van oliemolens. De familie Doornbos woonde 21 jaar in de woning naast de molen in Roderwolde. Inmiddels is hij al weer jaren actief als molenaar op koren- en pelmolens De

Jonge Hendrik in Den Andel en poldermolen De Zwakkenburger bij Niezijl. Oege Lesman is al vele jaren degene die korenmolens De Kievit in Grijpskerk draaiende houdt. De Kievit mag dan als oliemolen gebouwd zijn, het is niet eenvoudig om iets van het oliemolenverleden van de molen aan de constructie terug te zien. Toch weet Oege, samen met de deskundige hulp van Janko, een en ander van het bijzondere verleden van de molen te laten zien. "De huidige molen staat hier sinds 1899 maar hij had een voorganger uit 1743" vertelt Lesman. "Volgens de overlevering werd in 1899 de oude molen verkocht en overgeplaatst naar Echt in Limburg maar brandde daar later af." Het is echter de vraag of de molen daar ook daadwerkelijk geplaatst is. Wat wel met zekerheid is vast te stellen is dat in 1899 de oude oliemolen van Groenman uit Niezijl een nieuw leven begon in Grijpskerk als koren- en pelmolen, de stoere molen die er nu nog steeds staat.

Oliemolensrestanten in de provincie Groningen

- In korenmolen De Hoop in Haren zijn diverse restanten te vinden van de voormalige olieslagerij, waaronder nog de wentelas.
- Korenmolen De Kievit in Grijpskerk stond in het verleden in Niezijl als oliemolen (zie artikel)
- Van oliemolen De Meeuw aan het Damsterdiep in Groningen staat nog altijd de bakstenen onderbouw.
- In Veendam is nog steeds de onderbouw te vinden van de oliemolen van de familie Busch.
- In Tjamsweer bij Appingedam stond tot 2009 de houten onderbouw van oliemolen De Eendracht. In dat laatste jaar werd het complex, dat op de rijksmonumentenlijst stond, grotendeels verwoest door brand.

DE VELE ROETPLEKKEN OP DE BALKEN LATEN HET MEEST VAN DE OUDE OLIEMOLEN ZIEN

Spoorzoeken in een voormalige oliemolen

De Kievit is een opvallende verschijning in het Groninger molenbestand. Waar verreweg de meeste koren- en pelmolens in de provincie gebouwd zijn op een stenen achtkante onderbouw valt de korenmolen in Grijpskerk op door de robuuste vierkante houten onderbouw. Qua indeling is de onderbouw niet erg logisch opgezet maar dit heeft alles te maken met de oorspronkelijke functie van oliemolen. Zelfs voor een ervaren 'oliemulder' als Janko Doornbos valt het niet mee om na te gaan hoe de olieslagerij precies in de molen geplaatst is geweest. De molen roept dan ook eigenlijk meer vragen dan antwoorden op. "De vele roetplekken op de balken laten het meeste van de oude oliemolen zien" legt Doornbos uit. Of de molen in Niezijl gecombineerd werd met een korenmalerij is ook lastig te zeggen. Janko Doornbos vertelt dat de Woldzigt in Roderwolde de laatst gebouwde historische oliemolen van Nederland is. "In 1852 was het niet meer winstgevend om een molen alleen maar als oliemolen in te richten, daarom heeft de Woldzigt ook een koppel maalstenen om graan mee te malen buiten de oliecampagne om." De Woldzigt werd gebouwd door molenmaker Van der Heide uit Leek. "Waarschijnlijk heeft Van der Heide ook de oliemolen in Niezijl gebouwd in 1840. Niet elke molenmaker kon namelijk een oliemolen bouwen en Van der Heide stond bekend als bouwver van oliemolens." Oege Lesman weet nog enkele details aan te vullen. De jaagijzers (onderdelen in de slagbank van een oliemolen) zijn nog steeds in de molen te vinden, nu als verzwarende van de bovenas. Lesman: "Bijzonder is ook dat de koekenbreker van de oude oliemolen nog steeds in De Kievit staat." Oliemolens hadden vaak een koekenbreker om de lijnkoeken, in feite een bijproduct, te vermalen tot veevoer. Toch schijnt juist die handel in veekoeken de winstfactor aan de oliemolens te hebben gegeven aan het einde van de

negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw. Volgens oud-molenaar Margreet Versteeg van Woldzigt spreken sommige inwoners van Roderwolde nog altijd over 'de koekenmolen'.

Van oliemolen naar dorpskorenmolen

De Kievit mag gerust een robuust baken aan de Friese straatweg genoemd worden. Al begon de molen in 1840 zijn bestaan als oliemolen, na 1899 verliep de geschiedenis van de molen zoals die van de meeste koren- en pelmolens in de provincie Groningen. Lesman: "Ergens in of na de Tweede Wereldoorlog is de pellerij uit de molen verdwenen en werd er alleen nog maar graan gemalen." Zowel hij als Janko Doornbos (die ook nog steeds pelt met De Jonge Hendrik) vermoeden dat De Kievit als pelmolen niet erg geschikt is geweest door de bijzondere houten constructie. De Grijpskerkster korenmolen kwam in 1962 buiten bedrijf en werd toen aangekocht door de toenmalige gemeente Grijpskerk. De molen is nog altijd gemeentelijk eigendom, bij de herindeling in 1990 is de gemeente Zuidhorn eigenaar van het monument geworden. Na een eerste restauratie in de jaren zestig werd de molen in 1974-'75 grondiger aangepakt. Helaas verdween daarbij de zelfzwiching, maar de molen was wel klaar om als lesmolen te dienen voor nieuwe vrijwillige molenaars. Zowel Janko Doornbos als Oege Lesman zijn opgeleid op De Kievit door vrijwillig molenaar Lex Zwart. Molenaar Zwart had zelf zijn opleiding gevolgd bij Bernard Dijk op de molen in Vierhuizen. De naam van De Kievit is overigens niet origineel, de voorheen naamloze molen werd na de grote restauratie aanvankelijk De Grijpvogel genoemd maar al vrij snel werd deze naam gewijzigd in De Kievit. Jarenlang was de molen ook het onderdak van de VVV. In de jaren tachtig startte in de molen de succesvolle koolzaadroute die erg veel publiek naar de molen (en de rest van Groningen) lokte. "Het toerisme is helaas de laatste tien jaar nogal teruggelopen en daarom is de VVV op een gegeven moment ook uit de molen vertrokken." Gelukkig ontvangt Lesman nog steeds bezoekers op de molen: "Al krijg ik lang niet zoveel bezoekers meer als vroeger, een draaiende molen blijft toch een zeer grote aantrekkingskracht op mensen hebben." Janko Doornbos beaamt dat en heeft zelf ook talloze toeristen en andere geïnteresseerden de kracht van molens laten zien. Na nog een laatste kop thee uit de ouderwetse kraantjespot op de stellingzolder en het maken van de foto's door fotograaf Jelte Oosterhuis stapt Janko Doornbos weer op de fiets richting zijn woonplaats Niekerk. "De groeten aan Anneke!" roept Lesman hem na. Oege Lesman gaat weer naar boven om te genieten van zijn stoere draaiende Kievit. Een molen met een bijzondere geschiedenis en een bijzonder uiterlijk waar hij als molenaar met recht trots op mag zijn.

JANKO DOORNBOS (LINKS); OEGE LESMAN

Wat is een oliemolen?]

Oliemolens zijn industriemolens die door middel van wind-, water, of spierkracht (rosmolens) diverse zaden (zoals lijnzaad en raapzaad) verwerken tot olie. In de oliemolen worden deze zaden eerst onder kantstenen (twee rechtopstaande, draaiende stenen op een onderliggende platte steen) gekneusd, daarna verhit en vervolgens in zakken onder hoge druk door middel van een hei geperst. De olie werd veel toegepast voor het produceren van verf, maar ook voor menselijke consumptie en voor gebruik in olielampen.

De graanpletter van De Kievit

Lesman: “De koekbreker en de gietijzeren graanpletter zijn afkomstig van de oliemolen van Gaaikema die op de Gaarkeuken (wij zeggen altijd op de Gaarkeuken, en niet in Gaarkeuken) gestaan heeft. Deze molen werd in 1858 gebouwd als olie- en zaagmolen, en werd in 1892 ‘verstoemd’. Er waren familiebanden tussen de Groenmannen en de Gaaikema’s, zodat het aannemelijk is dat de molen in Niezijl werd afgebroken om op de Gaarkeuken het stoombedrijf voort te zetten. De aan- en afvoer van grondstoffen was op de Gaarkeuken ook makkelijker dan in Niezijl. In 1922 werd ook deze stoomoliemolen afgebroken. De plaatselijke fouragehandel kocht toen een pletter en de koekenbreker en schonk ze in de jaren tachtig van de vorige eeuw aan de molen. Besloten is toen de pletter weer op windkracht te laten draaien. Zij doet nog altijd dienst en produceert enkele tonnen veevoer per jaar. De koekbreker is toen niet draaivaardig gemaakt.”

Meer weten over oliemolens?

<http://www.leumolen.nl/Slagbank.htm>

<http://www.woldzigt-roderwolde.nl/techniek/>

DE KOEKBREKER

ALBERT BUURSMAN

FOTO'S: JELTE OOSTERHUIS

Op de bres voor de molen van Adorp

DE AEOLUS ANNO 2015

Wie de molen van Adorp opzoekt in het Groninger Molenboek treft in de beschrijving op pagina 186 bijna dezelfde situatie aan als nu: een molen waarvan in 1977 het hekwerk om veiligheidsredenen van de roeden werd afgenomen. Alleen wordt daarbij nog gemeld dat in 1980 de restauratie was gestart. Nu, 35 jaar later, werken verschillende partijen hard aan het bewerkstelligen van een nieuwe restauratie.

Dit is een interview met vertegenwoordigers van twee organisaties die zich daar sterk voor maken: de Vereniging Dorpsbelangen Adorp en de gemeente Winsum. Johannes Nijmeijer, penningmeester van Dorpsbelangen, heeft een fascinatie voor molens. Hij 'woont Onder de Wieken' vanaf 2000. Sindsdien kijkt hij aan tegen een stilstaande molen, maar heeft gezegd: "Dat moet anders". De andere vertegenwoordiger is Huub Emons, beleidsmedewerker bij de gemeente Winsum voor ruimtelijke ordening, erfgoed en cultuur.

Molens in de gemeente Winsum

Emons: "We hebben in de gemeente zeven molens, die alle rijksmonument zijn. Daarvoor is in 1992 molenstichting Winsum opgericht, waarin vijf van de zeven molens werden opgenomen: De Ster en De Vriendschap te Winsum en voorts de Joeswert te Feerwerd, De Meeuw te Garnwerd en De Jonge Hendrik te Den Anel. Die organisatie krijgt van de gemeente steun voor restauratie en onderhoud, dat gaat heel goed. In december 2013 kwam molen Eureka te Klein Wetsinge erbij, die wordt nu opgeknapt. Molens hebben het probleem dat je de investeringen in restauratie en onderhoud nooit zult terugverdienen. Onderdendam is een voorbeeld van een verandering

door herbestemming. Zoiets wilden we bij Klein Wetsinge niet, alhoewel de eigenaar wel af en toe met een wild plan kwam. Volgens de Molenstichting heeft die molen een uniek maalwerk en dat zou er dan uit moeten. De gemeenteraad van Winsum heeft besloten dat de molens geen woonbestemming moeten hebben. De raad zou het jammer vinden als molens hun openbare karakter zouden verliezen. Er zijn overigens ook veel beperkingen voor het wonen in een monument, je kunt niet zomaar gaten voor ramen maken en de techniek verdwijnt dan meestal.”

Nijmeijer: “De molen van Adorp is 35 jaar geleden grondig gerestaureerd toen Kruijer molenaar was. Acht jaar later is ook de molen van Klein Wetsinge opgeknapt. Bruins Slot, burgemeester van de gemeente Adorp, zei later dat hij enorm zijn best had gedaan voor de molens in Adorp en Klein Wetsinge en dat hij bij de restauratie van de Wetsinger molen er zelf wel 10.000 gulden bij was ingeschoten.” Emons reageert: “Wat dat betreft zijn de tijden veranderd. De gemeente speelt niet meer zo’n grote rol. Er is voor de molen van Adorp wel gesproken over aankoop, maar de gemeente probeert juist vastgoed zoveel mogelijk af te stoten. Het zou wel kunnen via een ‘ABC-constructie’ met doorverkoop.” In een ABC-constructie fungeert de gemeente als tussenpersoon, doorgeefluik bij de verkoop van de molen.

De Adorper molen

Nijmeijer heeft voor Dorpsbelangen uitgebreid onderzoek verricht naar de Adorper molen. “De molen was eigendom van George Tóth en was ondergebracht in ‘Holland Management Holding BV’ met onder meer ook een vakantiepark in Limburg. We hadden in 2010 tijdens een gesprek met Tóth afspraken gemaakt. Hij zei de molen te willen restaureren en zou de mogelijkheden nagaan, “als jullie kijken naar de exploitatie-mogelijkheden”. Dorpsbelangen heeft vervolgens een rapport opgemaakt en wilde dat aanbieden. Dat bleek niet mogelijk, want Tóth was telefonisch onbereikbaar, aangetekende stukken, gericht aan een postbusadres, kwamen terug. Toen liep het vast. In 2012 ging de BV failliet. Aanvankelijk wist zelfs de curator die het faillissement afhandelde, Stassen in Valkenburg, niet dat er in die BV een molen zat. Toen Dorpsbelangen hem daarover polste, zei hij: “O, zit die er ook nog in.”

Emons: “Als gemeente hadden we vóór 2008 al opgetreden vanwege een onveilige situatie rond de molen. Tóth heeft toen na een aanschrijving gereageerd en onderdelen die voor onveiligheid zorgden, weggehaald. Nog vóór 2012 kwamen bij een novemberstorm weer delen naar beneden; omwonenden vonden stukken van de molen in hun tuin. We hebben toen opnieuw contact gezocht met de eigenaar. Dat was toen inmiddels de curator van de failliete boedel.

Die kon niets doen. Er kwam geen geld uit die boedel om de rekening voor het veilig maken van de situatie op en rond deze molen te betalen. Wel was het mogelijk dat de gemeente een voorschot gaf en dat via de rechter terugvorderde, maar dan sluit je achteraan bij alle schuldeisers. Voor 9000 euro zou de gevaarzetting geweken zijn. We hebben gekeken hoe dat financieel moest worden opgelost. Dat kon bij overdracht aan een nieuwe eigenaar, die de kosten voor de werkzaamheden zou moeten betalen. Wanneer een molen wordt verkocht waar een dwangsom op zit, dan is de dwangsom ook overdraagbaar op de nieuwe eigenaar. Die had al offertes aangevraagd en de gemeente ook. Dat laatstgenoemde rapport hield kort gezegd in dat de minimale werkzaamheden 120.000 euro en een volledige restauratie 400.000 euro zou moeten kosten. We hebben dat rapport ter informatie doorgestuurd aan de curator en hoopten dat die de nieuwe koper vervolgens op de hoogte zou brengen. Dat is gebeurd en daarmee hebben we als gemeente inhoudelijk gedaan wat we konden doen.”

Overnamepoging

Nijmeijer: “In 2014 werd het dossier van de curator gesloten. Hij bood de molen aan voor 30.000 euro. Een overdracht voor 1 euro accepteerde hij niet. Ik ben nauw betrokken bij de Molenstichting Winsum. Dorpsbelangen Adorp zegt participatie vanuit de bevolking erg belangrijk te vinden. Ingeval van de molen was dat een reden contact te zoeken met de stichting Het Groninger Landschap. Die heeft daar belang bij omdat het een groot gedeelte van het Reitdiepgebied in die omgeving beheert, vooral aan de oostzijde van het Reitdiep. Dit gebied wordt aan de oostkant gemarkeerd door zes molens tussen Noorderhoogbrug en Winsum met aan de westkant het Reitdiep. Het Groninger Landschap was zeer geïnteresseerd om ook over één van deze molens te kunnen beschikken. We hebben toen een deal gemaakt: Het Groninger Landschap zou eigenaar worden van de molen Aeolus in Adorp en het dorp zou de molen beheren. We hebben als Dorpsbelangen geen eigen budget, maar deden op de molen toch, met enige financiële rugdekking, een bod van 5015 euro. Dat was het minimumbedrag. Volgens de curator ging de rechter-commissaris niet akkoord met de lagere verkoopprijs: hij wilde er zoveel mogelijk uithalen. De curator was voor Dorpsbelangen. We waren daarmee druk bezig, toen we bericht kregen dat de molen voor 7.500 euro was verkocht aan iemand anders. Die verkoop is tot stand gekomen door bemiddeling van een makelaar en de nieuwe eigenaar woont in Schiedam. Hiervoor is een BV opgericht: de ‘Dutch Windmill Aeolus Adorp’. Het was frustrerend, wij konden niet verder.”

DE HEREN EMONS (LINKS)
EN NIJMEIJER

De huidige situatie

Emons: "Onze rol als gemeente was dus beperkt. Opvallend was dat Dorpsbelangen veel beter lag bij de partijen. Bij een ABC-constructie moet er een overnamekandidaat zijn, want je koopt dan ook een schuldbekentenis van 400.000, in ieder geval 120.000 euro. Maar daar zou een afspraak over gemaakt kunnen worden. Dorpsbelangen was niet wendbaar, de gemeente nog minder. Met het bod van 7.500 euro waren we klaar. De curator zei dat zijn sympathie uitging naar Dorpsbelangen. Je zou dan zeggen dat wanneer jullie [Dorpsbelangen] 7500 bieden, verkoop ik aan jullie, maar dat gebeurde niet. Formeel heeft de eigenaar van de nieuwe molen niets met Tóth te maken en is de molen eigendom van een BV die wordt aangestuurd via een andere BV."

Nijmeijer vraagt zich af, hoe het zit met de vereisten van de Monumentenwet. Emons: "Er is geen onderhoudsplicht. Volgens de Monumentenwet 1988 is het verboden een monument te laten vervallen, te verstoren of af te breken. Volgens jurisprudentie kan de gemeente weinig maatregelen nemen, je kunt geen onderhoud eisen. Bij 'verval' kan er sprake zijn van een glijdende schaal. Je kunt alleen handhaven op basis van de Monumentenwet. Als een monument er bijvoorbeeld zo slecht aan toe is, dat het binnen regent, kan de gemeente de eigenaar aanschrijven. Die moet het dan waterdicht maken, maar er wordt niet voorgeschreven hoe dat moet. Een plastic zeil is in praktijk helaas al wel voldoende... Je kunt de wet niet handhaven om te komen tot een nieuwe restauratie, het gaat slechts om 'handhaving aan de achterkant', terwijl je liever een stimulans ziet aan de voorkant."

Hoe ziet de toekomst er uit?

Emons: "Ik had een week na de overdracht contact met de eigenaar over de aanschrijving. Toen geen reactie

volgde heeft de gemeente een ultimatum gesteld. Dat is opgevolgd door de eigenaar: er zijn hekken geplaatst en de gevaarlijke delen zijn van de molen gehaald. Daarmee heeft de eigenaar voldaan aan de aanschrijving van de gemeente. De eigenaar zei bovendien een offerte te hebben opgevraagd voor restauratie op korte en middellange termijn. We zijn nu bijna een jaar verder. De gemeente zal weer gaan informeren hoe het met de voortgang zit en duidelijk maken dat er zorgen zijn, omdat er geen actie wordt ondernomen. We zitten nu in een situatie dat we niet weten wat er gaat gebeuren. Wel blijft de molen voor ons een aandachtspunt."

Nijmeijer: "De koop vond plaats in het afgelopen jaar. Toen is ons bekend gemaakt dat de overdracht had plaatsgevonden in augustus of september. Dorpsbelangen heeft nog contact met de curator gehad, die aangaf dat de nieuwe eigenaar van zich zou laten horen. Dat is nog niet gebeurd. Wij staan open voor een gesprek. Er is nu een molen waarvan de roeden gestript zijn. Het 'Witte Hoes' (voormalig dorpscafé, A.B.) wordt ook niet meer geëxploiteerd. Het dorp maakt zich zorgen over deze trieste aanblik van het dorp. Wij communiceren als dorpsbelangen goed met de gemeente, met burgemeester Michels die de monumenten in zijn portefeuille heeft. De Molenstichting Winsum denkt mee en ook het Groninger Landschap heeft interesse. Met het Groninger Molenhuis zijn de lijntjes kort. De situatie van de molen van Mensingeweer zou als voorbeeld voor Adorp kunnen dienen. Deze is eigendom van het Groninger Landschap, maar wordt door een stichting geëxploiteerd." Meer informatie over dit onderwerp op: www.adorp.com; www.groningermolens.nl; www.molenstichting-winum.nl; www.winum.nl 'molens'

Erfgoedschatten van Slochteren

Met molenaars Henk Helmantel en Gerrit Tammenga sprak ik over het erfgoededucatieproject 'Erfgoedschatten van Slochteren'. Het gesprek vond plaats op Stel's Meulen in Harkstede op 23 juli 2015.

Best indrukwekkend, de dikke map die Henk Helmantel me toont. Een map met daarin negen erfgoedprogramma's voor basisschoolleerlingen. Het traject 'Erfgoedschatten van Slochteren' is ontwikkeld door Erfgoedpartners en CultuurClick Groningen in nauwe samenwerking met de verschillende erfgoedinstellingen en de basisscholen in de gemeente Slochteren. Wat houdt het project in? Henk, regelmatig aangevuld door Gerrit, legt uit. "Voor elke groep is er een programma zodat de leerlingen ieder jaar van hun basisschooltijd in aanraking komen met de erfgoedschatten uit onze gemeente. Daardoor ervaren ze de rijkdom van onze cultuurschatten."

Kleuters op de molen

Hoe zijn tot nu toe de ervaringen van de molenaars met de kleuters uit groep 1 en 2? Die zijn positief. Henk legt uit hoe het een en ander in z'n werk gaat.

DE MOLENAARS HELMANTEL (LINKS) EN TAMMENG

Erfgoedschatten van Slochteren

Groep 1 en 2: *Het nieuwe oude huis* (over huizen/architectuur) of *De Molenmuis* (over hoe de molen werkt)

Voor *De Molenmuis* komt de 'molenaarsknecht' op school, om een bezoek voor te bereiden dat deze leerlingen aan een molen gaan brengen. "Daar zijn wij als molenaars vooral bij betrokken," vertelt Helmantel.

Groep 3 en 4: bezoeken de kerk of de borg: *Geknipt voor de kerk* (over oude kerkgebouwen) of *Arm en rijk, leven op de Fraylemaborg* (wonen en leven op een borg rond 1880).

Groep 5 en 6 gaan naar een boerderij of de bibliotheek: *Zoete diamanten* (over suikerbieten) of *Mijn opa in Slochteren* (over de plekken die opa zich herinnert).

Groep 7 en 8: *De Waterwasstraat* (de voormalige rioolwaterzuivering van Slochteren) of *Stolpersteine** (WO II) Het negende programma is ook bedoeld voor de groepen 7 en 8: *De Monumentenfietstocht* langs objecten uit hun omgeving.

Zo krijgen de leerlingen bij het verlaten van hun basisschool een aantal belevingen mee die ze niet snel zullen vergeten.

BIJSCRIFT

Op school vindt de voorbereiding plaats. Het prentenboek *De Molenmuis* wordt voorgelezen. Een muis beleeft allerlei avonturen in een van de molens van Slochteren, avonturen met de molenaar, de kat, de hond en de meid. Dit boek is een onderdeel van de molenleskist (zo'n 5 jaar geleden in opdracht van het Groninger Molenhuis ontworpen). De 'molenaars-knecht' (de molenaar of de molengids) komt in de klas en vertelt het een en ander over de geschiedenis van de molen en hoe hij werkt. Met verwerkingsopdrachten als knutselen, nieuwe woorden leren en liedjes, wordt dit verder uitgediept. Daarna volgt het bezoek aan een molen in de buurt.

De praktijk

"Wij hebben hier al verschillende groepen ontvangen, onder andere van basisschool 'De Wegwijzer' uit Slochteren. We verdelen zo'n groep in drieën. Beneden in de molen wordt een groepje kinderen gewogen op de bascule. We vertellen ze over de werking van de wind en waar je een molen voor kunt gebruiken: meel malen om brood/pannenkoeken te kunnen bakken of malen om water te kunnen verplaatsen zodat je droge voeten houdt. Met een soort koffiemolen kunnen ze zelf graan malen en zo meel maken. In de molenleskist

zitten ondermeer kleine molenstenen om het koren malen uit te leggen. De tweede groep kijkt een verdieping hoger op een beeldscherm naar het filmpje 'De Molenmuis'. Ze krijgen een pakje drinken. De derde groep gaat helemaal boven op de stelling kijken naar de draaiende molen. Na afloop gaan ze zelf een eenvoudig vrolijk molentje vouwen. (zie foto) Bij alles staat uiteraard de veiligheid voorop, waarbij gelet wordt op goede schoenen, geen loshangende kleding of veters, vooraf toiletbezoek en dergelijke. Voor op school krijgt de juf voor elk kind nog een kleurboekje mee. Er staan tekeningen in van molenmodellen. Ze kunnen ingekleurd en verstuurd worden als ansichtkaart. Juf kan met de kinderen op school alle ervaringen nog eens evalueren.

Van de elf aangeschreven basisscholen uit de gemeente Slochteren doen er negen aan het project mee. Deelnemende molenaars zijn tot nu toe die van de korenmolens 'Stel's Meulen' in Harkstede en 'Windlust' in Overschild. Verder de poldermolen 'De Ruiten' in Slochteren. En, niet te vergeten, een aantal van de Slochter molengidsen.

"Verwachtingen over het molenproject hadden we eigenlijk niet," vertelt Henk Helmantel, "het was voor

ons allemaal nieuw. Wel wilden we het heel klein, simpel houden. Maar vanaf de eerste presentatie in de Fraeylemaborg op 11 februari 2015 waren we positief gestemd. Daar werd met twee groepen kleuters van 'De Kinderboom' uit Slochteren 'proefgedraaid'. Tijdens die officiële start van het project 'Erfgoedschatten van Slochteren' werd de werkmap van het project overhandigd aan de wethouder van cultuur, Mariska Goeree. Bij die gelegenheid ontmoetten ook alle betrokken partijen elkaar: de bedenkers van het project en de uitvoerders ervan. Hierbij moeten genoemd worden de mensen van de CultuurClick, het vroegere KunststationC en die van Erfgoedpartners." Door toedoen van alle betrokkenen draait alles intussen als een molen met goede windvang.

Slochteren:

- slochter=doorgang door ijs, vaargeul / =fries sloot (ook: slufter, slofter)
- in de plaatsnaam: *Slohtoron*= nu Slochteren (Groningen); ook: *Slochtra* (1169) (=laaggelegen streek)
- gemeente in Groningen samenvoeging van diverse dorpen en buurtschappen
- opp. ± 158 km² - water ± 7 km² - inw. 15.590 (maart 2015)
- gemeente heeft lintbebouwing die grotendeels een zandrug volgt- restant van de ijstijd
- bodem bestaat uit zand, klei en veen; vanouds veeteelt- en landbouwgebied
- aardgaswinning door de NAM
- geschiedenis: al in de prehistorie bewoning; voorwerpen gevonden uit de Steentijd 2500 voor Chr.
- monumenten: onder andere *Fraeylemaborg* (Middeleeuwen); *Geertsemaheerd* 18e eeuw; *Museumboerderij Duurswold*;
- Poldermolens: *De Fraeylemamolen*-1786; *De Groote Polder*-1783; *De Ruiten*-1935
- Stolperstein= letterlijk: struikelsteen; gelegd op een plek waar slachtoffers van de Holocaust tijdens WO II hebben gewoond. Op de steen gestanst: naam, geboortedatum, -plaats en jaartal van het slachtoffer. Initiatief van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (1947). Door heel Europa liggen er plusminus 22.000.

BIJSCHRIFT

Wieringa molenbouwadvies

Geert Reindersstraat 20 • 9951 CC Winsum
T (0595) 44 31 92 • M 06 55 80 85 93
info@wieringamolenbouwadvies.nl

www.wieringamolenbouwadvies.nl

DUNNING **MOLENBOUW**

ONDERHOUD • RESTAURATIE

Provincialeweg 28 • Adorp • 050-3061221

info@dunning-molenbouw.nl

fax: 0598-450013

06-51856323

www.dunning-molenbouw.nl

DISCUS UW HUISDIEREN **US** **Ekkelkamp**

- * Tropische vissen, aquariums en benodigdheden
- * Hengelsport en benodigdheden
- * Vogels, vissen en knaagdieren
- * Hondensport, dierbenodigdheden
- * Diervverzorging en -apotheek
- * Paarden- en veevoeders
- * Klompen en laarzen

Fa. Ekkelkamp
Rijksstraatweg 135 Haren
tel. 050-535 02 15

Koning Molenzellen

- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer

Sipke Koning
06-44003400

www.koning-molenzellen.nl

TEKST: ANNA VAN DER MOLEN

FOTO: JELTE OOSTERHUIS

ERFGOEDDAG 2015: OP DE GRENS VAN LAND EN WATER

Zaterdag 17 oktober in de Eemshaven

Vanaf 2013 organiseert Erfgoedpartners, ontstaan uit de samenwerking van het Groninger Molenhuis en het Museumhuis Groningen, jaarlijks een Erfgoeddag, de opvolger van de Molenvriendendag. Tijdens deze speciale dag in oktober is er behalve voor molens ook aandacht voor ander waardevol cultureel erfgoed. De Erfgoeddag is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in geschiedenis en erfgoed.

De Erfgoeddag 2015, op zaterdag 17 oktober, is gesitueerd in en rond de Eemshaven waar de rijkdom van het Groninger erfgoed op de kwelder, in de molen, bij de kerk en op de dijk bij de Waddenkust centraal staat. Deze editie van de Erfgoeddag kent geen strak programma. Wel is er om 10:00 uur een officieel startmoment in de poldermolen De Goliath met koffie en iets lekkers. Daarna kan men zijns weegs gaan. Er zijn talloze interessante mogelijkheden. Kinderen kunnen onder leiding van een deskundige leren hoe een grondboring in zijn werk gaat. Daarna is het mogelijk om zelf met een schepje aan de slag te gaan. De locaties liggen op fietsafstand van elkaar.

In de molen verzorgt tweede molenaar Bart de Haan een presentatie over De Goliath terwijl molengids Marinus van der Heide iets zal vertellen over het ontstaan van de Eemspolder. Architectuurhistoricus Sanne Tillema laat in de molen de bouwgeschiedenis zien. Het Molenarchief heeft hier een stand met tweedehands boeken en publicaties.

Kerk en kweldertocht

De kerk van Oosteinde, een dorp dat ligt in het verlengde van Roodeschool, wordt speciaal voor de Erfgoeddag opengesteld. De kerk, in 1846 ingewijd, is in 2012 ondergebracht in de Stichting Behoud 't Nijkerkje Oosteinde. De stichting heeft als doel het verwerven en instandhouden van het historisch kerkgebouw, het bevorderen van de belangstelling hiervoor en het respectvol beheren van dit religieuze erfgoed. In de kerk kan men op 17 oktober te weten komen hoe je het beste (antieke) spullen kunt onderhouden. De Historische Vereniging Hunsingo verzorgt een lezing over het leven op de grens van land en water. Ook zal het Van Oeckelenorgel uit 1874 worden bespeeld.

POLDERMOLEN DE GOLIATH IN DE EEMSHAVEN

De molen De Liefde in Uithuizen is van 11:00 tot 16:00 uur open. Molenaar Henk de Haan zal draaien bij voldoende wind.

Wad een workshop: boren naar de loop van de Oereems

Een ander speciaal programmapunt is een landtocht, die wordt gehouden in het kader van *Wad een workshop*. Op 17 oktober kan men samen met wetenschappers boren om de loop van de Oereems vast te stellen. Erfgoedpartners organiseert verschillende onderzoekstochten waarbij bewoners, belangstellenden en wetenschappers samenwerken om de geschiedenis van het waddegebied in kaart te brengen. Er wordt samengewerkt met wetenschappers van de Stichting Verdrongen Geschiedenis, Staatsbosbeheer, Het Groninger Landschap en Landschapsbeheer Groningen. Voor tijdstip zie pagina 23 Agenda.

Wad en workshop is één van de vier kandidaten voor de Publieksprijs Archeologie 2015. Stemmen kan tot en met 20 oktober: www.publieksarcheologie.nl/publieksprijs2015

Datum : zaterdag 17 oktober 2015

Tijd : 10:00 – 16:00 uur

Locatie : in en rondom de Eemshaven

Deelname is gratis. De koffie en lekkers aan het begin van de dag wordt aangeboden door Erfgoedpartners. Soep en broodjes zijn (op eigen kosten) – ondermeer – verkrijgbaar in de molen.

Neem een duik in de geschiedenis van dit bijzondere stukje Nederland!

Museale molenvondst

Een museale molenvondst in Rotterdam

Goed, ik geef het toe. Ik ben slecht in het onthouden van namen. In de tijd dat ik nog les gaf op de MAVO brak me dat wel eens op. Wie zit daar te kletsen achter in de klas? Was het nu Jan of was zijn naam Peter? Dus op de gok "Jan-, stil!" roepen. Waarop uit de andere hoek van de klas vol verontwaardiging klonk: "Maar ik doe helemaal niets!" Maar daar staat tegenover dat ik een fotografisch geheugen heb. Bij het ruilen van postzegels wist ik altijd exact wat er wel in niet in mijn verzameling zat. Hetzelfde bij de museumbibliotheek. Eenmaal iets in handen gehad dan weet ik zeker dat het in de collectie moet zitten. Zo verging het me ook jaren geleden in het depot van het Maritiem Museum te Rotterdam. Vanuit mijn ooghoek zag ik een schilderij hangen waarvan ik in een flits dacht: "Dat kan de molen van Tholema uit Veendam wel eens zijn." Jaren dacht ik niet meer aan dit schilderij totdat ik vorig jaar bij toeval het werk weer zag. Toch maar eens tijd vrij maken om foto's te vergelijken met het schilderij. Al snel kwam ik er achter dat de afgebeelde molen op het schilderij bijna voor 99% zeker de molen van Tholema aan het Beneden Verlaat te Veendam moet zijn. In ieder geval voor de volle 100% een molen uit het noorden van het land.

Vergelijkingsmateriaal is er niet erg veel. Er zijn diverse foto's van de molen van Tholema, maar omdat ze bijna altijd vanaf de achterzijde zijn genomen valt de situatie niet te vergelijken. Gelukkig is er in de collectie van het museum ook een foto van de afbraak van de molen (1911), en vergelijk deze foto maar eens met het schilderij! De raampartijen, de inritdeur, het feit dat het kanaal dicht voor de molen langs loopt en zelfs de bosjes lijken te kloppen. Op de foto van de sloop is eveneens aan de man in het bootje te zien dat het kanaal als het ware voor de deur langs loopt. De schilder moet haast wel naar een foto gekeken hebben en dit vermoeden werd en wordt versterkt door het voor de Veenkoloniën vreemde vissersbootje met daarachter een welhaast Marker meisje terwijl het met turf beladen schip links op het schilderij sterk lijkt op een Groninger bol- of praamschip.

De geschiedenis van de molen

We duiken eerst even kort in de geschiedenis van de molen van Tholema. De molen is in 1861 herbouwd na een brand waarbij ook huizen aan de overzijde van het kanaal in vlammen op gingen. Eigenaar was H.G. Tholema. Kort voor de vorige eeuwwisseling maalden de broers E. en J. Tholema op deze koren- en

pelmolen. Ze lieten door de Veendamermolenmaker Jacob de Haan zogenaamde kunstroeden aanbrengen. Alhoewel niemand meer precies kan zeggen hoe dit systeem er uit zag gaat men er van uit dat het een soort voorloper van zelfzwichting was. Ook de houtzaagmolen van Meihuizen in Wildervank werd met dit systeem uitgerust.

Het houten achtkant van De molen van Tholema werd in 1911 gesloopt. Het stenen onderstuk bleef nog lang als motormaalterij in gebruik. In de jaren dertig werd de molenaar nog gegrepen door de drijfriem van de motor, maar kwam er goed vanaf.

Decorstuk

Het schilderij werd begin jaren twintig geschilderd door decorschilder Randall. Over de kunstenaar Maurice Randall (1865-1950), aan wie het schilderij wordt toegeschreven, is niet zo heel veel bekend. Hij zou afkomstig zijn uit Groot-Brittannië of uit Zuid-Afrika en heeft in de periode 1899-1919 onder andere in Volendam en Edam gewerkt. In opdracht van de Holland Amerika Lijn zou hij dit decorstuk, want dat is het eigenlijk, geschilderd hebben voor de toen in aanbouw zijnde SS Veendam II. De 'Veendam' (II) werd in 1922 te water gelaten, dus dat stemt overeen met de bekende data van Randalls activiteiten in Nederland. Het schilderij zou in het trappenhuis van de eerste klasse hebben gehangen. Omdat de bovenbouw van de molen van Tholema toen al was verdwenen moet hij welhaast naar een foto geschilderd hebben. Wie weet komt deze foto, genomen vanaf de kanaalzijde, nog eens boven water. De raamindeling en de toegangsdeur, het voor

de molen gelegen kanaal, zelfs de bosjes lijken te kloppen. Alleen het vissersbootje dat op het schilderij voor de molen ligt zou beter bij de Zuiderzee passen en dat stemt weer overeen met het feit dat Randall in Volendam en Edam actief was. Waarschijnlijk wilde hij ook aan de rechterzijde het werk vullen en schilderde een scheepstype in een veenkoloniaal kanaal zo als hij die van de Zuiderzee kende.

Foto: Collectie Veenkoloniaal Museum Veendam

Schilderij: Collectie Maritiem Museum Rotterdam inv. Nr. P 2620

met dank aan Pieter Jan Klapwijk en Wouter Anraad voor de aanvullende informatie.

Hendrik Hachmer is directeur van het Veenkoloniaal Museum in Veendam

Deze rubriek gaat over timmeren, schilderen
en restaureren aan de Groninger molens

MOLENONDERHOUD

Molenstichting Fivelingo

Poldermolen **Kloostermolen** (68)

nabij Garrelswaer

De molen is voorzien van elektrische installatie, meterkast, wandcontactdozen en een klein aantal kleine lampen en bulleys. De oude bulleys en bakelieten wandcontacten die nog in de molen aanwezig waren zijn (spanningsloos) behouden.

Poldermolen **De Meervogel** (69)

nabij Garrelswaer

Er zijn herstelwerkzaamheden aan het metsel- en voegwerk uitgevoerd.

De Van Bussel stroomlijneuzen zijn bij de molenbouwer voor herstel. Daarbij wordt zoveel mogelijk van de oude kooiconstructie behouden.

Koren- en pelmolen **Stormvogel** (70)

te Loppersum

Diverse herstelwerkzaamheden aan het voeg- en metselwerk.

Korenmolen **De Hoop** (74) te Middelstum

Er is schilderwerk uitgevoerd aan de kap van de molen.

Koren- en pelmolen **De Leeuw** (137)

te Zeerijp

Door de molenaars zijn de kistramen in de molen hersteld. Er zal nog schilderwerk aan de staartconstructie worden uitgevoerd.

Molenstichting Hunsingo

Poldermolen **Krimstermolen** (9) te Zuidwolde

De restauratie in het kader van de BRRG (Budget Restauratie Rijksmonumenten provincie Groningen) is inmiddels voltooid.

Hiermee kan de molen weer een functie krijgen in het bemalen van de polder. Bij deze restauratie heeft de molen weer een tweetal houten vijzels gekregen. Ook is de staartconstructie vernieuwd en is er veel restauratiewerk aan de kap uitgevoerd.

Poldermolen **De Zilvermeeuw** (10)

te Onderdendam

Ook deze molen is gerestaureerd in het kader van de BRRG waarmee het weer een functie kan krijgen in het bemalen van de polder. De stalen vijzel is hersteld. Ook is de hele molen geschilderd en is de kap voorzien van nieuw riet.

De officiële heropening van de Krimstermolen en De Zilvermeeuw is op 10 oktober.

Poldermolen **'t Witte Lam** (12)

nabij Groningen

Het voeg- en metselwerk zal hersteld worden. Er zal schilderwerk aan de molen worden uitgevoerd.

Poldermolen **De Palen** (77) te Westerwijtwerd

Er zijn diverse werkzaamheden aan de kap van de molen uitgevoerd. Zo is het stormschild hersteld en zijn de twee luiken voorzien van nieuwe beplanking. Deze luiken waren nog gemaakt van multiplex. Nu zijn de bestaande klampen overgezet op Red Cedar delen.

Het taatslager van de koningsspil is losgehaald en schoongemaakt. Ook is de wervelbalk weer gangbaar gemaakt inclusief nieuwe hevelstang voor het in en uit het werk zetten van de wervelbalk.

Er zal schilderwerk aan de molen worden uitgevoerd.

Poldermolen **Noordermolen** (85) te Noorddijk

Het gevlucht en de staartconstructie worden geschilderd. Er zal ook herstelwerk aan het voeg- en metselwerk worden uitgevoerd.

Korenmolen **Wilhelmina** (87) te Groningen

De molen is momenteel in restauratie in het kader van de BRRG 2014. De kap is gerestaureerd en voorzien van een nieuwe Epdm bekleding, tevens zijn alle overige onderdelen van de kap geschilderd.

ZAAG- EN KORENMOLEN BOVENRIJGE
TE TEN BOER

POLDERMOLEN DE EENDRACHT)
TE SEBALDEBUREN (ONDER)

De stellingdeuren zijn gerestaureerd, de inritdeuren en de kleine toegangsdeur zijn vervangen.

Het Groninger Landschap

Korenmolen **Germania** (25) te Thesinge
Er zal herstelwerk aan het voeg en metselwerk van de molen worden uitgevoerd en er zal geschilderd worden.

Korenmolen **Widde Meuln** (143) te Ten Boer
Er is klein onderhoud aan het gevlucht uitgevoerd. Voor de maalsteen is een nieuwe taatslager gemaakt.

Zaag- en korenmolen **Bovenrijge** (20) te Ten Boer
De sleepheiling is verstevigd en deels vernieuwd. Er is schilderwerk uitgevoerd aan de lange spruit, lange schoren, raampjes en kistramen.

Korenmolen **De Vier Winden** (34) te Pieterburen
Er zal herstelwerk aan het voeg en metselwerk van de molen worden uitgevoerd en er zal geschilderd worden.

Koren- en pelmolen **De Zwaluw** (66) te Zuurdijk
Er zal schilderwerk aan de molen worden uitgevoerd.

Korenmolen **De Lelie** (32) te Eenrum
Er zal herstelwerk aan het voeg en metselwerk van de molen worden uitgevoerd en er zal geschilderd worden.

Korenmolen **De Onderneming** (123) te Vierhuizen
Er is onderhoud aan de kap uitgevoerd. Het kleedhout van het achterwiel is vernieuwd en de gehele kap is geschilderd. Ook is lekkage bij de kistramen verholpen. Bij de werkzaamheden zijn in het kader van de

veiligheid een tweetal oogbouten op de mol aangebracht. Aan het bovenachtkant zal schilderwerk worden uitgevoerd.

Koren- en pelmolen **Hollands Welvaart** (64) te Mensingeweer

De stelling van de molen is hersteld, er zijn nieuwe eiken dekdelen aangebracht. Tevens is een aantal liggers vervangen. Het bovenachtkant is geheel ontdaan van de oude bitumen laag en deels voorzien van nieuw kleedhout. Ook zijn er drie nieuwe raamkisten geplaatst.

Molentichting Westerkwartier

Poldermolen **De Eendracht** (42) te Sebaldeburen

Er is divers klein onderhoud uitgevoerd aan het gaande werk van de molen. Schilderwerk aan de staart, lange- en korte schoren, lange- en korte spruit, achterkeuvelens en de kruilier. Onderkant kap en rietplanken bijgewerkt.

Poldermolen **De Eolus** (3) te Den Ham

Schilderwerk aan het gevlucht, staartwerk, kruilier, bazaarstok en onderkant van de kap, hemeltje en roosterhouten.

Poldermolen **De Hilmahuister** (46) te Visvliet
Schilderwerk uitgevoerd aan raampjes, kruipalen, vangstok, kruilier en twee korte schoren. Gevlucht bijgewerkt.

Opgeklampte deur aan de noordoostzijde aangescherft en voorzien van een nieuwe billinga klamp.

Poldermolen **De Jonge Held** (57)

nabij Groningen

Klein onderhoud aan het gaande werk van de molen uitgevoerd. Het toegangshek van het molenerf is geschilderd.

Poldermolen **De Westerhorner** (44)

nabij Grijpskerk

Schilderwerk uitgevoerd aan het voor- en achterkeuvelens, onderkant kap, korte schoren, kruipalen, ramen en kisten, toegangsdeuren, duisplanken en staart. Ook is er klein onderhoud uitgevoerd aan de vang en de wervelbalk van de molen.

Poldermolen **Zuidwendinger** (55)

nabij Hoogkerk

Schilderwerk uitgevoerd aan de kruilier, staart en windborden. Het gevlucht, lange- en korte schoren, lange- en korte spruit, voor- en achterkeuvelens, onderkant kap, ramen, deuren, kisten en raampjes bijgewerkt.

Onderhoud aan de zelfzwichting uitgevoerd zodat het nu weer naar behoren werkt.

Poldermolen **Zwakkenburger** (141)

nabij Niezijl

Er is schilderwerk aan het gevlucht, staart, lange- en korte schoren en toegangshek uitgevoerd.

Molentichting Midden- en Oost-Groningen

Poldermolen **De Dellen** (95) te Nieuw Scheemda

De windpeluw is vervangen evenals een aantal heklaten en kluften in het gevlucht.

Gemeente Pekela

Koren en pelmolen **De Onrust** (92)

te Oude Pekela

Nieuwe staartbalk, nieuwe lange- en korte schoren, herstel aan voorkeuvelens.

Verrassende molenfoto ►

De verrassende molenfoto van Jan Danes. In beeld deze keer een 50 kilogram zak graan die door de molenaar van de Entreprijs door middel van het luiwerk naar boven wordt gehaald. Of gaat het om afschieten: de zak meel naar de begane grond laten zakken.

De molenaar is in ieder geval niet aan het luieren.

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkookmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

Donderdag en vrijdag 10.00-17.00 uur

Zaterdag 10.00-16.00 uur

Molenaar J.J. Pot

Telefoon (0598) 39 49 53

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen,
maaltechnisch advies.

Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.

Restauratie van stenen en maalstoelen.

Kweernen, wrijfstenen, demo-steentjes.

Kneus- en scherphamers.

www.molensteinen.nl

Werkplaats: Rijksweg 146 6586 AB Plasmolen, Nederland

Telefoon: 024-696 36 54 / Fax: 024-696 36 57

GSM: 0653667686 / E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Het Groninger Landschap

Steun de molens van Het Groninger Landschap

Word Donateur

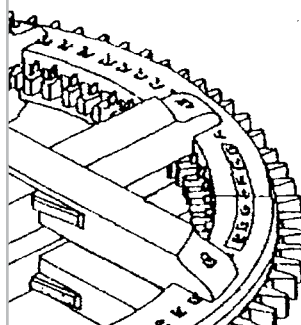
www.groningerlandschap.nl of bel: 050 - 313 59 01

Aannemers-Restauratie &
Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4a, 9677 TW Heiligerlee. +0031(0)597 - 591660
info@molemavof.nl www.molemavof.nl

ANDER MOLENNIEUWS

Activiteitenruimte Stormvogel geopend

In juni werd de activiteitenruimte bij molen de Stormvogel in Loppersum geopend. Peter de Haan (van het Groninger zangduo Pé en Rinus), geboren en opgegroeid in Loppersum, verrichtte de openingshandeling. Peter maakte de deur open met een wel heel bijzondere sleutel: vastgemaakt aan, zogenaamd, zijn eerste gitaar van toen hij nog een jongetje was. De activiteitenruimte was mogelijk dankzij 'allerlei giften en fondsen maar vooral door de tomeloze inzet van de vrijwilligers'. Dat vrijwilligers onmisbaar zijn, beaamde ook voorzitter Ruben van Molenstichting Fivelingo: "Ons kapitaal zit in de molen maar ook in alle vrijwilligers." De ruimte is er in eerste instantie gekomen om een toiletfaciliteit aan bezoekers te kunnen bieden. Er werd echter voldoende geld geworven om van het schuurtje een mooie educatieve- en activiteitenruimte te maken.

160 jaar Molen Hollands Welvaart

Het is vrij ongebruikelijk om een 160-jarig bestaan te vieren, maar omdat het 150-jarig jubileum van molen Hollands Welvaart in Mensingeweer geruisloos voorbijging, werd de 'schade' ingehaald.. Op 20 september was er een feestelijk programma met onder andere de presentatie van het jubileumboek *molen Hollands Welvaart 160 jaar* van auteur Johan van Dijk (molenaar en historicus), ambachtelijke zalm- en garnalenproeverij (Week van de Smaak actie); piratenkoor Doekegat en 16 uren met gekleurde zeilen versierde draaiende molen bij goede wind. www.molenmensingeweer.com

Slag bij Noordhorn op 29 en 30 augustus 2015 een daverend succes

Op 29 en 30 augustus werd groots de 'Slag bij Noordhorn' herdacht. Gerda Jaarsma, molengids op de Fortuna, schreef het

De huldiging van molenaar Klaas Hekker met de cartoon waarop hij als maarschalk staat afgebeeld.

navolgende verslag namens de Stichting Schansenkrijg Westerkwartier.

Wat ruim twee jaar geleden begon als een plannetje van de molenaars Klaas Hekker en Drewe Schouten om "iets bijzonders te doen" bij het 125-jarig bestaan van de molen Fortuna in Noordhorn, groeide uit tot het project 'Verschanst in het Westerkwartier'.

De oorspronkelijke ideeën zijn daarin gerealiseerd, maar nog veel meer! (www.schansenkrijg.nl)

Noordhorn terug naar 1581

Meer dan 2500 mensen woonden de eerste Slag bij Noordhorn sinds 1581 bij. Dit was letterlijk een daverend succes. Eerst onthulde de 'provinciaal gouverneur' Max van den Berg op koninklijke wijze de bronzen plaquette, gemaakt door kunstenaar Fiona Zondervan ter herinnering aan die slag uit 1581.

Molen Fortuna 125 jaar

Burgervader Bert Swart zette Klaas Hekker, vrijwillig molenaar met meer dan 35 dienstjaren, extra in het zonnetje. De door striptekenaar Meinte Strikwerda speciaal gemaakte 'cartoons' werden uitgereikt zowel aan Swart, Van den Berg als Hekker. En de kinderen van de basisschool de Vlieger kwamen 125 zelfgemaakte molentjes – met draaiende wieken! - in optocht brengen.

Duo-tentoonstelling

Dit was ook het startsein voor de tentoonstelling over de schansenkrijg en de historie van de molen, die hier in elk geval vijf jaar te zien blijft. Beide dagen was de Fortuna vol met bezoekers: nog nooit zijn er zoveel bladzijden van ons gastenboek op één dag volgeschreven! Binnenkort is er ook een educatieve film over de Schansenkrijg in het Westerkwartier te zien, met opnamen, die tijdens het weekend van de Slag bij Noordhorn zijn gemaakt.

Het evenement

Verder was er zaterdag een historische markt, zondag historische kinderspelen, beide dagen een hagenpreek, bezoek van het historisch kampement en natuurlijk het naspelen van de slag door ruim 150 re-enactors uit binnen- en buitenland.

AGENDA

27 oktober

Kopijsluiting voor de Zelfzwichter 2015.4

Kopij over bijvoorbeeld activiteiten rond de feestdagen zijn van harte welkom

17 oktober

Erfgoeddag in de Eemshaven

10 oktober

Ingebruikstelling twee molen Molenstichting Hunsingo

17 oktober

Erfgoeddag 2015

22 en 23 december

Olielicht in het Openluchtmuseum Het Hoogeland; ook molen De David is dan verlicht.

HEEFT HIER OOIT DE OER-EEMS GELOPEN?

Een zoektocht naar de Oer-Eems tijdens de Erfgoeddag op zaterdag 17 oktober 2015

Begeleiding : Yvonne Nijlunsing (Erfgoedpartners),
C14-deskundige Harm Jan Streurman en
geomorfoloog Koos de Vries
Vertrektijd: 14:00 uur vanaf De Goliath

Yvonne: "Er zijn aanwijzingen dat er een basisgeul ten westen van de huidige Eems heeft gelopen. Deze geul is 18 tot 20 meter diep. Dit is veel dieper dan de huidige Eems. Deze geul is volgens de laatste onderzoeken in de 13e eeuw dichtgeslibd. We willen onder-

zoeken of we meer noordwestelijk ook deze geul kunnen herkennen in de boormonsters. Mogelijk heeft deze geul voor de bedijking het land vanaf de Noordzee doorsneden. Na de dichtslibbing is deze geul dan mogelijk versprongen naar het oosten (de huidige Eems). Dit zou mede een oorzaak kunnen zijn voor het verdwijnen van Langemoenenknoe, waarvan de resten nog aanwezig zijn in Rottumerplaat en Rottumeroog.”

Tip: neem laarzen en een verrekijker mee!

De heren Emons en Nijmeijer
bij molen Aeolus in Adorp